

Мирко Миливојевић
РАТ И ПИТАЊЕ
ПОСТМОДЕРНЕ Е(СТЕ)

Justus-Liebig-Universität
Giessen

(Dragana Obradović: *Writing the Yugoslav Wars: Literature, Postmodernism, and the Ethics of Representation*. Toronto: University of Toronto Press, 2016, 219 стр.)

Монографија Драгане Обрадовић, доценткиње на Институту за славистику Универзитета у Торонту, *Writing the Yugoslav Wars: Literature, Postmodernism, and the Ethics of Representation* (2016), бави се проблематиком књижевне артикулације (пост)југословенских ратова деведесетих година и испитује динамику и релације између неких од најбитнијих друштвено-политичких феномена и књижевних тема с краја двадесетог века.

Узимајући за полазиште увиде Марго Норис, која у студији *Writing War in the Twentieth Century* (2000) истиче да структура сваког рата генерише суштински нове проблеме и схватања литерарне форме и израза, који имају даље друштвене и етичке реперкусије, Драгана Обрадовић на веома складан и уверљив начин комбинује књижевнотеоријске увиде постмодернизма са анализом одабраних књижевних дела троје (пост)југословенских аутора: Семездина Мехмединовића, Дубравке Угрешић и Давида Албахарија. Студија *Writing the Yugoslav Wars* покреће питање у којој мери стање свеобухватне друштвене кризе поставља нове етичке и књижевне задатке пред ауторе који су претходно били преокупирани постмодернистичким експериментисањем на плану естетике и литерарне форме, пропагирањем и одбраном аутономије књижевног израза од друштвено-политичких и идеолошких контекста и стега. У складу с тим, одабир аутора и примарних текстова који служе за детаљнију анализу ове проблематике, потрагу за могућим одговорима и новим могућностима ауторске одговорности, додатно наглашава релевантност теме и приступа Драгане Обрадовић. Троје аутора о којима је реч свакако могу бити смештени међу „дежурне кривце“ ширег постјугословенског литерарног корпуса, чије је присуство готово неизбежно у студијама које преиспитују актуелне и акутне проблеме јужнословенске књижевности и културе у протеклих неколико деценија. Па ипак, у студији Драгане Обрадовић књижевна дела Мехмединовића, Дубравке Угрешић и Албахарија не фигурирају само као амблемски представници ангазоване књижев-

ности насупротив владајућем (после)ратном националистичком дискурсу. Они су одабрани са циљем да се укаже на разноврсност жанрова, концепција, стремљења, наративних стратегија, стилова и вредности које су у темељу постмодернистичке парадигме. Такође, стављањем у средиште преиспитивања шири скуп тема који укључује питања статуса уметности / књижевне производње у стању друштвене и културне девалвације и материјалног разарања, као и (зло)употребе великих (квази)историјских тема, у анализи текстова ауторка детектује неке од кључних концепата и аспеката који се налазе у самој сржи полемичких испитивања естетике и етике књижевне репрезентације.

Поред уводног и закључног дела, главни део студије је представљен у пет поглавља од којих прво пружа теоријски оквир за разматрање постмодернистичког књижевног израза у (пост)југословенском контексту; наредна три представљају детаљније анализе књижевних текстова појединачних аутора, док се пето поглавље бави критичким преиспитивањем амбивалентне позиције интелектуалаца у контексту ратова деведесетих, прецизније, у периоду између 1991. и 1995. године.

У првом поглављу, уместо свеобухватног и преопширног прегледа развоја и валоризације постмодернизма, ауторка тежи контекстуализацији постмодерних дела о којима ће бити речи у наредним поглављима и тиме експлицитно теоријски и историјски смешта предмет свог истраживања унутар источноевропске, тачније југословенске књижевне традиције, у последњем периоду њеног постојања. Таквим заокретом понуђен је прецизнији увид у динамику развоја, валоризације и касније (зло)употребе оваквих литерарних пракси од књижевне критике, али и главних политичких актера који ће учествовати у промени парадигме на прелазу у деценију ратних деведесетих. Уједно, овде долази до изражаја један од кључних аспеката приступа Драгане Обрадовић: њен намерни (критички) отклон и ступање у дијалог са аналитичким позицијама представника западних академских, интелектуалних и књижевних центара производње моћи и знања.

У другом поглављу, које је посвећено жанровски хибридном делу *Сарајево луес* (тачније, различитим верзијама текста) Семездина Мехмединиовића, ауторка испитује сукоб између етике и естетике у уметничком представљању материјалних, ратних разарања, чијој основи стоји питање вредности људског живота. У додатку, имајући у виду специфичност саме опсаде Сарајева – која фигурира као медијски (постмодерни) спектакл и епитомизација (пост)југословенских ратних разарања, пре свега у иностраним медијима – у поглављу се такође драматизује стилско експериментисање које Мехмединиовић изводи у складу са визуелним наративним стратегијама. Супростављајући се доминантним и свеприсутним визуелним медијским садржајима, који циркулишу у постмодерном медијском простору,

таква наративна пракса проблематизује и улогу ауторове субјективности и могућности сведочења о ратним разарањима.

У трећем поглављу, које се бави анализом књиге есеја *Култура лажи* Дубравке Угрешић, фокус је на језичким садржајима – националистичким политичким говорима, слоганима, паралитерарним текстовима и репортажама са ратишта – којима обилује хрватска ратна збиља деведесетих година. Критика таквих садржаја, која је уперена ка њиховој естетизацији, доминантно се одвија кроз употребу кича који Угрешић узима као водећу аналитичку категорију и којем приписује срж идеолошке манипулације у ванредном ратном контексту. Наглашавајући дуалност феномена кича, његову позицију између естетске и етичке функције, Обрадовић посебно истиче употребу ироније као доминантне стратегије у радовима Дубравке Угрешић. Ослањајући се на њене раније радове из осамдесетих (*Штефцица Цвек у раљама животиња* и *Животи је бајка*), Драгана Обрадовић прати како употреба кича као естетичке категорије (лошер) укуса завршава у регистру политике и политизације. То се читава упоредно у име два вредносно и идеолошки супротстављена 'велика наратива' – југословенског социјалистичког и хрватског националистичког кича.

У четвртом поглављу ауторка приступа анализи два романа Давида Албахарија, *Снежни човек* и *Геџ и Мајер*. Овом приликом, промене које су истакнуте у анализи не тичу се директно ауторове поетике, већ су најпре видљивије на плану третирања темпоралности унутар текста. Посебно је истакнута комбинација Албахаријевог промишљања историјских догађаја и траума, с једне стране, и његове карактеристичне заокупљености (не)могућностима језичке учинковитости и прецизности која краси и његове раније радове, с друге. Слично претходном поглављу, ауторка истиче промене у приступу е(сте)тичности у поређењу са Албахаријевим антиидеолошким позиционирањем, које представља упадљиву карактеристику његових ранијих дела. Анализа два поменута романа открива ауторово одрицање од постмодернистичке херметичности, које наступа под притиском постјугословенске реалности и преиспитивања дифузних просторних и временских координата.

Најзад, пето поглавље представља нарочито похвалну новину у којој ауторка додатно преиспитује улогу и ангажман интелектуал(а)ца на конкретном примеру ратних збивања деведесетих. Тако је '*celebrity activism*', феномен који се односи на посете југословенској 'ратној периферији' интелектуалаца из западних центара (Жана Бодријара, Сузан Зонтаг, Петера Хандкеа и др.), подвргнут јасној критички. С друге стране, ауторка критички преиспитује и различите облике ангажованости троје аутора чија су дела предмет њене анализе и тиме их не само упоређује са поменутим интелектуалцима већ и успоставља равнотежу између њихових књижевних дела и њихових ванлитерарних активности.

Writing the Yugoslav Wars Драгане Обрадовић представља веома битно штиво, релевантно не само по својој теми већ и по избору аутора и текстова којима се обраћа у полемичком и отвореном маниру. Писано прецизним и довољно оштрим академским стилем, оно успешно комбинује теоријске увиде и културноисторијску позадину са опсежном анализом књижевних текстова. Посебно треба издвојити ауторкин отклон од претпостављених (теоријских/академских) ауторитета, чиме се отвара простор за контекстуализацију примарних текстова која је најчешће сугерисана у самим текстовима. С друге стране, оно што видно недостаје јесте шири компаративни приступ и анализа која би укључила још неке текстове Д. Угрешић, С. Мехмединовића и Д. Албахарија. Уједно, било занимљиво добити разрађенији увид у неке од актуелних приступа које ауторка иначе помиње (попут појмова 'трауматског реализма', 'економије трауме' и др.), али углавном оставља на рубовима текста. У сваком случају, овакви појединачни моменти критичког читања уједно отварају пут и указују на потребу за даљим испитивањем истих и/или нових аспеката и перспектива, које ће сигурно имати одличан пример у надасве вешто осмишљеној и написаној студији Драгане Обрадовић.